

ВІДДІЛ СПЕЦФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР У ПЕРІОД «ЗАСТОЮ» (1965–1985)*

Леся Кусий

*науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. наук із соціальних комунікацій*

Розглянуто історію діяльності відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР у період «застою» (1965–1985). Подано статистичні дані вилучених до спецвідділу видань. Представлено читацький склад цього структурного підрозділу, зосереджено увагу на тематиці наукових досліджень, у яких використовувалися видання, що перебували на зберіганні у відділі спецфондів ЛНБ.

Ключові слова: спецфонд, бібліотека, період «застою», обліт, цензура.

In the article the history of activities of the Special Holdings Dept. of Lviv Scientific Library of the Academy of the USSR in period of stagnancy (zastoju) (1965–1985) is discussed. Statistical data of publications which were separated to Special Holdings Dept. are presented.

Keywords: Special Holdings, library, period of stagnancy (zastoju), Censorship Office (Obllit), soviet regime.

Рассматривается история деятельности отдела спецфондов Львовской научной библиотеки АН УССР в период «застоя» (1965–1985). Представлены статистические данные изъятых в спецотдел изданий. Показан читательский состав этого структурного подразделения, сосредоточено внимание на тематике научных исследований, в которых использовались издания, хранившиеся в отделе спецфондов ЛНБ.

Ключевые слова: спецфонд, библиотека, период «застоя», облит, цензура.

© Кусий Л., 2011

* Ця стаття є продовженням попередніх публікацій цього ж автора про історію діяльності відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР: «Спецфонд» Львівської філії бібліотеки АН УРСР: початки організації (1940–1941)» (Записки ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. — Львів, 2007. — Вип. 15. — С. 368–378); «Відділ спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (1945–1953)» (Там само. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — С. 399–425); «Відділ спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (1954–1964)» (Там само. — Львів, 2010. — Вип. 2 (18). — С. 585–606).

Від кінця 60-х і до середини 70-х років ХХ ст. Радянський Союз, а разом з ним й УРСР, як інтегрована в цю імперську державу республіка, вступили в період, який в історичній і публіцистичній літературі називається «застій». Після попереднього періоду т. зв. хрущовської «відлиги», ознаменованої реабілітаційними процесами, під час яких відбувався перегляд творів репресованих осіб і повернення їхніх праць із спецфондів, цих своєрідних концтаборів творів друку, у діючі книгосховища бібліотек, прийшла нова потужна хвиля активізації роботи цензорських установ: чергові заборони видань, укладання нових проскрипційних списків і покажчиків на вилучення «шкідливої» літератури із діючих фондосховищ.

Отже, друга половина 1960-х рр. у функціонуванні радянських бібліотек була характерною підсиленням ідеологічної складової їх роботи. Так, відповідно до ідеологічно-виховного напрямку генеральної лінії КПРС партійна адміністрація Львівської державної наукової бібліотеки* (далі — ЛДНБ) визначила основні напрями своєї діяльності, а саме: «формування комуністичного світогляду трудящих, подолання пережитків минулого в свідомості і поведінці радянських людей, трудове виховання активних будівників комунізму, підвищення освіченості та культури народу, всебічний гармонійний розвиток особистості, виховання народу в дусі радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, рішуча боротьба проти антикомунізму, всіх форм буржуазної ідеології» [28, арк. 1]. Останнє положення було тісно пов'язане з всеосяжним цензурним контролем за ідейно-політичним змістом друкованих видань у країні загалом та з одним із безпосередніх інструментів його реалізації — відділом спецфондів зокрема. Досліджена архівна документація за означений період дала можливість простежити окремі напрями та результати діяльності цього специфічного структурного підрозділу бібліотеки.

1965 р. для місцевого цензурного відомства — Львівського обласного управління з охорони військових і державних таємниць в пресі

* Від липня 1963 р. до 1969 р. бібліотека перебувала в підпорядкуванні Міністерства культури УРСР, потім знову повернулась у систему Академії наук УРСР, у травні 1971 р. їй присвоєно ім'я В. Стефаніка, а повна назва установи стала Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка АН УРСР.

(далі — облліт) — розпочався виходом у світ Наказу № 1-с, який 5 січня підписав начальник управління О. К. Савчук, відмінивши Наказ № 1-с від 2.II.1961 р. і зобов'язавши залишити в проскрибованих списках 19 авторів-українців, всі твори яких підлягали вилученню з фондів бібліотек. Серед них: Ю. Горліс-Горський, О. Далекий, Д. Донцов, Д. Дорошенко, Ф. Дудко, О. Думін, Р. Єндик, Ф. Коковський, К. Левицький, І. Мазепа, М. Островерха, Ю. Охримович, С. Сірополко, В. Старосольський, Ю. Тютюнник та ін. [29]. Двічі на рік облліт проводив вибіркові перевірки спецфонду ЛДНБ, які здійснювала цензор О. Ф. Зінченко, бібліотекар за фахом (закінчила Харківський бібліотечний інститут), вона ж відповідала за контроль бібліотечної мережі Львова [25].

Одним із механізмів відбору видань до спецфонду ЛДНБ був наскрізний перегляд за змістом вітчизняних та іноземних книго-та пресодруків під час проведення переінвентаризації ретроспективної частини фонду бібліотеки. Так, 1965 р. у відділі рідкісної книги (до серпня 1965 р. існував як кабінет) розпочалася переінвентаризація та рекаталогізація фондів колишньої бібліотеки Народного Дому, яка 1940 р. увійшла до складу цього підрозділу. Нею планувалось охопити 8 000 од. зб. До цієї роботи було залучено 6 штатних і 2 позаштатних працівників. Згідно з інструкцією, переінвентаризації не підлягали певні категорії книг — застаріла, непрофільна, а також, звісно, ідейно «шкідлива» та «сумнівна» література, яка передавалася на спецзберігання. Архівні документи не інформують, скільки видань було вилучено. Єдине, що вдалося встановити документально, це те, що на роботу з картками для спецфонду в 1965 р. відділ опрацювання планував затратити 10 робочих днів [27, арк. 40].

Переінвентаризація та рекаталогізація фондів колишньої бібліотеки Народного Дому тривала до початку 1970-х рр. З кожним роком збільшувались обсяги охоплених перевіркою книжкових масивів. Так, 1968 р. це число становило 12 000 од. зб., а кількість виконавців, задіяних у процесі, — 5 штатних працівників і 5 договорників [8, арк. 1, 17]. Для забезпечення виконання плану та надання практичної допомоги бригаді, яка виконувала цю роботу, був скерований новопризначений (від червня 1968 р.) завідувач відділу обмінно-резервних фондів (далі — ОРФ), колишній багаторічний

вчений секретар ЛДНБ А. О. Дуркот [9, арк. 92]. Переінвентаризацію періодичних видань здійснювала спеціально створена бригада. Головою комісії з її підготовки став завідувач сектору ОРФ, колишній працівник спецфонду Я. В. Роголя, членами — Г. Сизоненко, С. Арсірій, Є. Володарська, А. Дуркот, Р. Луцик.

1965 р. на виробничій нараді працівників бібліотеки при директорові обговорювалося питання «Про переінвентаризацію та рекаталогізацію художніх альбомів з використанням старих каталогів». Е. Ф. Вігчевська та Є. М. Володарська, працівники відділу опрацювання, які безпосередньо створювали новий каталог художніх фондів, обурилися через намагання завідувача відділу мистецтва Я. В. Янчака зберегти для службового використання старий каталог на художні альбоми, адже він був дуже докладним і міг слугувати доповненням до новоствореного. Заступник директора бібліотеки з наукової роботи, колишній завідувач спецфонду ЛДНБ О. П. Куц теж вважав позицію завідувача недопустимою, позаяк це могло скомпрометувати всю роботу з переінвентаризації та рекаталогізації книжкових фондів, і наголосив, що завданням бібліотеки є ліквідувати старі картотеки і каталоги та створити нові, згідно з «Єдиними правилами опису творів друку» [30, арк. 61-62]. Так бібліотека активно «очищалася» від дорадянського «спадку», який створили висококваліфіковані фахівці, він вважався ідейно невитриманим і не підлягав навіть службовому зберіганню та користуванню.

У плані роботи відділу фондів та обслуговування читачів на 1966 р. передбачалося вирішити питання про переінвентаризацію, а отже, й перевірку змісту фонду книжкових видань, скомплектованих бібліотекою у 1939–1940 рр., та західноукраїнської періодики, виданої до 1939 р. [28, арк. 57]. Планова перевірка, переінвентаризація і рекаталогізація фондів періодики ЛНДБ («кирилиці» та «латиниці»), що зберігались у сховищах на вул. Стефаніка, 2, Бібліотечній, 2, Лисенка, 14 та у фондах концентрації на вул. Театральній, 1 та пл. Возз'єднання, 3, розпочалась у 1968 р. Основне завдання полягало в тому, щоб розшукати, зібрати, впорядкувати та перемістити її з різних місць зберігання в одне для опрацювання та опису [35, арк. 60]. Внаслідок цієї роботи всі міжвоєнні західноукраїнські періодичні видання опинились у відділі спецфондів, де вже зберігалася українська періодика, вилучена в попередні роки з колишньої бібліотеки НТШ.

Друга половина 1960-х рр. в історії ЛНДБ прикметна активною підготовкою до двох ювілейних дат — 50-річчя «Великого Жовтня» та 50-річчя встановлення радянської влади в Україні. Разом з тим зміна партійного керівництва держави зумовила передусім перегляд змістового насичення та редагування каталожних рубрик розділу «Суспільні науки», а саме: «Історія КПРС», «Історія СРСР», «Політична економія», «Економіка СРСР», «Народне господарство». Так, упродовж 1966 р. було відредаговано 52 скриньки систематичного каталогу ЛДНБ, внаслідок чого вилучено та передано до службового каталогу 4 020 карток [34, арк. 44]. Насамперед це стосувалося видань, пов'язаних із життям та діяльністю М. С. Хрущова* і т. зв. періоду «відлиги». Невдовзі було проведено вибірккову редакцію генерального алфавітного каталогу, а саме — наповнення чотирьох скриньок на слова «Украинская — Український» [36, арк. 45].

Наприкінці 1960-х рр. ідеологічний контроль за змістом книжково-журнальної продукції, зокрема у Львові, значно посилювався. Під час дослідження звітної документації Львівського облліту щодо діяльності відділу спецфондів ЛНБ (підрозділ «Контроль книжних фондів») було виявлено цікаву супутню інформацію — тексти низки цензорських втручань політико-ідеологічної мотивації на стадії попереднього контролю в окремих матеріалах друку, в т. ч. у верстках львівського літературно-мистецького і громадсько-політичного журналу «Жовтень» (тепер «Дзвін»). Вважаємо за доречне подати деякі з них. Так, у 1965 р. з відома Львівського обкому компартії України облліт здійснив 18 цензорських втручань у верстки журналу «Жовтень». Було заборонено друкувати сценарій О. Довженка «Україна в огні», повість Р. Іваничука «Зупинись, подорожній!», «в которой послевоенный период (до 1953 г.) в жизни Львовского университета изображается, как период сталинизма и беззакония по отношению к студентам и преподавателям, а в

* **Хрущов Микита Сергійович** (5(17).04.1894–11.09.1971) — відомий партійний і державний діяч СРСР. Від лютого 1944 р. — Голова Раднаркому (згодом — Ради Міністрів) України, а від грудня 1944 р. — перший секретар ЦК КП(б) України. Від грудня до березня 1949 р. — секретар ЦК і перший секретар Московського обласного комітету партії. Від березня 1953 р. — секретар, від вересня 1953 р. до жовтня 1964 р. — перший секретар ЦК КПРС, одночасно в 1958–1964 рр. — Голова Ради Міністрів СРСР.

армии — засилие osobистов» [19, арк. 4]. Цензорських втручань зазнали фрагменти тексту з неопублікованих розділів повісті Г. Тютюнника «Вир», «освещающих в обобщенных масштабах фронт в первые недели Великой Отечественной войны, тупость и полную растерянность командования, его неспособность обеспечить руководство войсками, картины массового бегства советских солдат» [19, арк. 5]. Така ситуація викликала відповідну реакцію партійних органів: 17 травня 1965 р. на засіданні Львівського ОК КПУ окремо розглядалося питання «О серьезных ошибках в работе редакции журнала «Жовтень». Через декілька днів обговоренню цього питання була присвячена цензорська нарада облліту [33].

Впродовж наступних років журнал «Жовтень» був під постійним контролем облліту і на стадії попереднього контролю зазнавав нових вилучень. Так, у 1966 р. було здійснено 14 цензорських втручань у верстки журналу, зокрема, заборонили друкувати статтю Зіновії Франко «Священна любов», «в которой с позиций так называемого «единого потока» школы Грушевского освещается социальное и национальное движение в конце XIX и нач. XX века на Западной Украине, дается оценка идейной направленности творчества Ивана Франко» [20]. У 1970 р. з верстки журналу вилучили поетичні твори Ірини Жиленко «Монна Ельда», «Леопарди», «Жінка», «написанные в стиле мистики, надуманной аллегории и формализма» [21, арк. 8], у 1972 р. — окремі афоризми зі збірника Ірини Вільде «Окрушини — це ще не хліб», «в которых в завуалированной форме высказывалось недовольство в освещении прошлого и настоящего Украины» [1], у 1975 р. — публіцистичну статтю Марії Слободян «Запеклі вороги інтернаціоналізму», «в которой был взят явный тон возвеличивания украинской нации, ее исключительности среди других славянских народов. Автор проводил эту идею посредством раскавыченных цитат идеологов украинского буржуазного национализма, не развенчивая ее, не давая на нее, по сути дела, никакого ответа». Крім того, у згаданій верстці уваги цензорів не оминула «формалистическая подборка стихов» Івана Драча «Вірші, написані на перфокартах». Підтексти окремих творів викликали в цензорів сумнів [23].

Низка цензорських втручань була здійснена у верстки окремих львівських друкованих видань суспільно-політичної та художньої літератури з мотивів неправильного висвітлення політики партії

з національного питання та питань боротьби з буржуазною ідеологією, а також боротьби з наслідками культу особи Сталіна. Так, облліт не допустив до друку монографію О. М. Крикуненка «Борьба Коммунистической партии за осуществления ленинского кооперативного плана (1929–1931 роки)», оскільки у ній «вопреки исторической правде излагалось о том, что в стране немало партийных работников выступало против претворения в жизнь постановлений ЦК ВКП(б), осуждавших перегибы при проведении политики раскулачивания, грубо нарушали принципы добровольности при проведении коллективизации, чем создали напряженное положение в селе. Эти волнения несознательной части крестьянства рассматривались с надклассовых позиций, а не как действия кулачества, воспользовавшегося отдельными ошибками в проведении коллективизации». Після відповідного «сигналу» облліту відділ науки та навчальних закладів Львівського ОК КПУ доручив кафедрі історії КПРС Львівського державного університету імені Івана Франка (далі — ЛДУ) прорецензувати зміст згаданої праці. Кафедра дійшла висновку про недоцільність видання монографії О. М. Крикуненка без докорінної переробки [21, арк. 7]. Заборонили вихід у світ і монографії О. Куца «Питання історії колгоспного будівництва на Україні (1929–1931 рр.)», яку 1965 р. готувало до друку видавництво ЛДУ, де було подано «не аргументированные данные о нереальности планов хлебозаготовок в 1931–1933 гг., а также подробные описания массовых репрессий против партийных, советских и колхозных кадров в обстановке культа Сталина» [19, арк. 5]. У 1970 р. під особливий цензорський приціл потрапило ще одне видання ЛДУ — монографія К. Наумова «Литературное мастерство Ленина-публициста», у якій «без критической оценки цитировались высказывания некоторых журналистов 30-х годов о Ленине, который якобы пренебрегал в своих произведениях стилистикой, подбором слов, архитектурной» [21]. Під час контролю верстки збірника віршів Петра Карася «Червонозем» (видавництво «Каменярь», 1972) цензор звернув увагу на три твори: «Україні», «Українська мова» та «Прелюд». Судячи з анотації, у перших двох «выражен бесклассовый подход показа истории Украины, говорится о ее настоящей государственной самостоятельности в отрыве от союза братских советских республик, акцентируется внимание на украинском языке, как мерило, определяющем верность человека своей родине,

как силе. В стихотворении «Прелюд» Украина, будучи в составе России, сравнивается с Алжиром, оккупированным Францией» [1].

Наведені приклади анутовань львівських книго- та пресовидань здійснили здебільшого політредактори облліту. Анутуванням творів друку, що перебували на зберіганні у відділі спецфондів ЛНБ, планово займалися і працівники цього підрозділу. Так, 1973 р. разом з цензорами облліту вони проанотували 89 видань, вилучених за документами Головліту УРСР, на предмет доцільності їх перебування у спецвідділі [22].

Однак найбільш ганебною формою прояву радянської цензури став відгук (рецензія) — внутрішній документ, який «за ніяких обставин не міг бути показаний авторові». Оцінку «ідеологічній й художній придатності» твору давали компетентні та перевірені письменники, критики, журналісти, «котрі з задоволенням співробітничали» з цензурним відомством. Адже за це непогано платили і, врешті-решт, можна було звести рахунки з талановітшими й успішнішими колегами.

До речі, особливо небезпечними для свободи друку стали професійні редактори: «Будучи грамотнішими за цензорів, вони представляли для письменників ще більшу небезпеку, оскільки бачили те, на що перші не звернули б уваги («приховане цитування» захищених текстів і т. п.). Редактори вкрай насторожено стежили за тим, щоб текст не викликав «неконтрольованих асоціацій» [40].

Наприкінці 1960-х рр. не були видані або перероблялися видавництвами після зауважень партійних органів збірник віршів Д. Павличка «Гранослов» (вилучено 6 поетичних творів); оповідання П. Угляренка «Постріл на світанку» (відсутні будь-які узагальнення соціально-класового значення); повість Я. Майстренка «Земле моя» (колгоспне життя у 30-ті рр. показано лише у негативному ракурсі, детально описано репресії). У 1968–1969 рр. нищівної критики зазнав роман О. Гончара «Собор», названий «допомогою буржуазній пропаганді». Невдовзі розпочався справжній наступ на українську культуру. За відхід від класових позицій було різко скритиковано повість В. Маняка «Еврика», роман В. Дрозда «Катастрофа», роман Р. Андріяшика «Полтва», новелу В. Яворівського «Під крилами — весілля», збірку повістей та оповідань І. Чендея «Березовий сніг». По країні прокотилася чергова хвиля арештів, жертвами якої стали найкращі представники

української інтелігенції. За політичні переконання з особливою прискіпливістю було розкритиковано художні твори М. Руденка, О. Бердника, І. Білика, Ю. Щербака тощо. Начальник Головліту УРСР М. Поздняков у листах до ЦК КПУ порушив питання щодо необхідності вилучення з бібліотек громадського користування та книготорговельної мережі видань, автори яких «допустили ідейні збочення та націоналістичні настрої або скомпрометували себе». Так, наприклад, у проскрибовані списки пропонувалося внести видання «Веселкові барви» (К. : «Мистецтво», 1971), де було вміщено ілюстрацію (фрагмент килима «Довбуш») львівської художниці С. М. Шабатури, яка «політично дискредитувала себе і перебуває під вартою» [40].

При вилученні друкованої продукції органи цензури далеко не завжди спиралися на списки (покажчики) забороненої літератури. Іноді досить оперативно, без бюрократичних тяганин вирішувалася доля книг. Якщо в друці з'являлось якесь небажане видання, то Головліт за вказівкою КПУ давав т. зв. «усне розпорядження» на вилучення. Системи «усного розпорядження» зазнала й наукова спадщина М. Грушевського, адже офіційно забороненою була лише одна книга вченого «Ілюстрована історія України» (1918), однак на інші його видання, які буцімто перебували у відкритому доступі, не можна було посилатися.

Згорання завоювань демократії у період «застою», зрозуміло, позначилося на розширенні змістового наповнення роботи органів цензури. У цей час практично припинилися перевидання творів митців, репресованих у 1930-ті роки. З культурного обігу ретельно вилучалося все, що могло стимулювати прояви національних почуттів, цензуруванню почали піддавати навіть вірші Тараса Шевченка. Наслідком такої задушливої атмосфери стала поява альтернативної, підпільної «дисидентської» культури, зокрема «самвидаву». Дисидентами стала найрадикальніша частина «шістдесятників». Першими серед них були поети В. Симоненко, Л. Костенко, В. Стус, М. Вінграновський, Д. Павличко, І. Драч та ін. У прозі заявили про себе Є. Гуцало, Гр. Тютюнник, Вал. Шевчук, В. Дрозд, у літературній критиці — І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк, у малярстві — П. Заливаха, А. Горська, В. Зарецький, Й. Якутович, Г. Севрюк, у кінематографії — С. Параджанов, Ю. Ілленко, Г. Осика.

У 1967 р. у структурі КДБ створюється спеціальне «п'яте управління», мета якого — боротьба з «ідеологічними диверсіями», а фактично — з інакодумцями. Свідченням наростання тиску на літературу стало прийняття ЦК КПРС у січні 1973 р. постанови «Про літературно-мистецьку діяльність». Вона вимагала більшої активності у втіленні в життя ідейних настанов партії. Підвищену увагу контролюючі органи зосередили на виявленні зарубіжної літератури антирадянського та націоналістичного характеру, пошуку продукції «самвидаву». Цензурне відомство допомагало контролюючим органам стежити за творчістю авторів-дисидентів і політичних емігрантів, своєчасно поповнювати назвами їхніх творів чергові проскрипційні списки та покажчики, а отже, і сховища відділів спецфондів.

Серед збережених в архіві ЛННБ України ім. В. Стефаника окремих документів про діяльність відділу спецфондів знаходимо перший повний план його роботи на 1969 р., який містить чотири основні розділи. Розподіл запланованого на них бюджету робочого часу визначає пріоритетні завдання підрозділу. Докладніше розглянемо перші два розділи, оскільки саме вони торкалися питання вилучень літератури, скасування окремих наказів органів цензури на обмежене використання творів друку та перегляду за змістом видань, знятих з діючих фондів бібліотек згідно з розпорядженнями Міністерства культури УРСР. Отже, для виконання виробничих процесів у Розділі I «Очистка фондів загального користування за наказами органів цензури» передбачалося затратити 89 робочих днів. Найбільшу кількість робочого часу було відведено на складання анотацій на літературу, що зберігалася у спецфондах (60 робочих днів на рік). Цей документ стосувався й видань, які не значилися у проскрибованих списках, однак які, на думку місцевих цензорів, про що вже було сказано, містили певні політичні дефекти або були «ідейно-ущербними», а отже, підлягали спецзберіганню. Інші виробничі процеси, а саме: вилучення літератури з книгосховищ, складання й оформлення актів на вилучену літературу, інвентаризація вилученої літератури — займали від п'яти до семи робочих днів.

Розділ II «Робота по поверненню літератури в загальні фонди бібліотеки», на яку планувалося затратити 132 робочих дні, дає уявлення про масштаби цієї роботи. Так, у 1969 р. 100 робочих днів

річного плану припадало на перегляд за змістом 3 000 од. літератури, вилученої до спецфонду з різних причин. Кількісний порівняльний аналіз свідчить: бюджет робочого часу Розділу II перевищує такий бюджет Розділу I в півтора рази [26, арк. 1, 2]. Отже, 1969 р. для відділу спецфондів ЛДНБ прикметний поверненням у сховища загального зберігання значної кількості забороненої в різний час літератури, у тому числі знятої із загального доступу без нормативних документів органів цензури.

На початку 1970-х рр. у бібліотеці було здійснено низку заходів для збереження книжкового фонду та «поліпшення його якості». Так, 1974 р. спеціальні бригади працівників переглянули за змістом 732 725 од. зб. книжкових видань, що при плані 10 000 од. становило 732%. При цьому було вилучено застарілої, непрофільної та дублетної літератури 40 559 од. зб., що при плані 5 400 од. становило 769,6%. Для списання в макулатуру було підготовлено 2 760 од., а для передачі в ОРФ — 34 210 од. [37, арк. 50]. Нескладні арифметичні розрахунки не дають відповіді на питання: куди поділись ще 3 589 од. Припускаємо, що їх, очевидно, було передано на зберігання до спецфонду.

У квітні 1974 р. на засіданні Вченої ради ЛНБ розглядалося питання «Про роботу відділу рукописів ЛНБ АН УРСР за 1972–1973 рр.» [32, арк. 1]. Очевидно, це було пов'язано з початком роботи з підготовки планового путівника «Особисті архівні фонди рукописного відділу ЛДНБ АН УРСР». Доповідали завідувач відділу рукописів В. І. Лучук* та голова комісії з перевірки стану

* **Лучук Володимир** (27.08.1934–24.09.1992) — український поет, перекладач з усіх слов'янських мов. Закінчив Львівський університет ім. І. Франка (1958). У 1957–1958 рр. працював у львівській молодіжній газеті «Ленінська молодь» (пізніше «Молода Галичина»), у 1958–1963 рр. — старший редактор поезії в редакції журналу «Жовтень» (тепер «Дзвін»), у 1969–1975 рр. — завідувач відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, у 1981–1984 рр. — завідувач редакції підручників для шкіл із польською мовою викладання (львівської філії видавництва «Радянська школа»). Останній рік свого життя працював науковим співробітником у новоствореному Львівському відділенні Інституту літератури ім. Т. Шевченка. Член Спілки письменників України від 1960 р. Лауреат премії ім. Лесі Українки (1995, посмертно). Поезії Володимира Лучука перекладено понад двадцятьма мовами.

роботи цього підрозділу, завідувач відділу спецфондів ЛНБ О. П. Куш. Членами комісії були керівники відділів ЛНБ: бібліографії — М. П. Гуменюк та рідкісної книги — В. О. Мінаєва. Комісія ознайомилася зі змістом фондів, відкритих для користування, і в спеціально створеній «Довідці» акцентувала, «що з ідейно-політичної точки зору в минулі роки проявлялись певні елементи об'єктивізму. Працівники відділу рукописів, упорядковуючи той чи інший фонд і складаючи на нього картотеку, не відокремлювали ідейно-шкідливі матеріали, а залишали їх разом з іншими. Картки на такі матеріали включалися в загальну картотеку фонду, якою вільно можуть користуватися читачі відділу» [32, арк. 14].

Окрім того, у «Довідці» за результатами перевірки [32, арк. 12-15] комісія звернула увагу на окремі фонди. Так, фонд № 10 — «Богдан-Ігор Антонич» зберігався без опису, наявною була лише читацька картотека з позицією: Справа Ант. 56/П-1. «Українська бібліотека імені С. Пеллюри в Парижі». Було відзначено, «що матеріал, який в ній міститься, ніякого стосунку ні до творчості поета Антонича, ні взагалі до нього не має. Це — лист з Парижа до редакції львівського націоналістичного журналу «Дажбог» про те, що в Парижі відкрито вищезгадану бібліотеку, яка обслуговує українських емігрантів. Оскільки особисто Антонич співпрацював з редакцією журналу «Дажбог», очевидно, цей лист був серед його паперів. При опрацюванні цього фонду, безумовно, згаданий лист треба було відокремити» [32, арк. 14].

Під час перевірки було також виявлено, «що в справі Ант. 44/П-1 містяться матеріали Головної Ради «Українського католицького союзу» про присудження поету Антоничу літературної нагороди цього союзу за «Книгу Лева». В справі Ант. 26/П-1 містяться оригінали листів фашистського поета Євгена Маланюка. У справі Ант. 42/П-1 листи поетеси-фашистки Олени Теліги та інші» [32, арк. 15].

Комісія акцентувала увагу на аналогічних матеріалах, які були у фонді академіка М. С. Возняка, підкресливши, що «у справі № 281 міститься 45 листів Володимира Дорошенка. В листі від 17 лютого 1918 р. він писав М. Возняку: «З України страшні вісті. Не знати, чи не повісили большевики Грушевського» [32, арк. 15].

У фонді «НТШ є справа № 860, де містяться автографи статей фашиста Дмитра Донцова «Гроза війни і українська соціалдемократія» і «Лист до фельдфебеля Л. Н. Толстого». У справі НТШ/766

знаходиться оригінал статті петлюрівського генерала-хорунжого Всеволода Петрова, причому картка на це прізвище стоїть у читацькій картотеці» [32, арк. 15]. Разом з тим комісія зазначила, що у фонді НТШ «є велика і цікава епістолярна спадщина. Але вона абсолютно не упорядкована (не відомо, скільки в тій чи іншій справі є листів та інших матеріалів) та засмічена листами таких авторів як: Д. Донцов, О. Назарук, У. Самчук, О. Теліга, Є. Маланюк та інші» [32, арк. 15].

Докладно ознайомившись із фондом «Просвіта», комісія зауважила, що у справі «64/П-11 «Борцям за правно-обігову вартість українських державних грошей» на 40 сторінках рукопису прославляються петлюрівські гроші, причому картка на цю справу внесена у читацьку картотеку. А в справі 65/П-11 цього ж фонду «Гідно вшанувати посвячений прапор» лежить ніким не завірена машинописна копія статті про посвячення Шептицьким прапору львівської «Просвіти». Окремо знаходяться справи «Матеріали Володимира Винниченка» і «Матеріали про А. Шептицького». Ці справи не взяті на облік і нігде не відбиті» [32, арк. 15].

Комісія зробила висновок, що «загальний стан зберігання рукописних фондів ще далеко не відповідає тим вимогам, які ставляться перед радянською архівною справою» [32, арк. 15]. Вчена рада ЛНБ стосовно цього питання прийняла окрему постанову з переліком низки рекомендацій. Завідувач відділу В. І. Лучук після надання відповідних пояснень отримав вказівку негайно виправити ситуацію. У вересні 1975 р. він залишив цю посаду. Її обійняла Л. М. Паніна — колишня завідувач бібліотеки Будинку політпросвіти Волинського ОК КПУ, свою кар'єру в ЛНБ розпочала з посади старшого бібліотекаря відділу спецфондів, про що йтиметься далі.

Впродовж наступних трьох років під керівництвом нового завідувача було переглянуто 10 591 од. зб. рукописного фонду з метою відбору матеріалів обмеженого користування. До спецфонду було передано 685 од. зб., про що доповіла Л. М. Паніна 13 червня 1977 р. на виробничій нараді при директорові, де розглядалося питання «Про хід виконання постанови Ради при директорі від 7 квітня 1974 р. «Про роботу відділу рукописів». У співдовіді О. П. Куц зазначив, що саме з приходом на посаду Л. М. Паніної у відкритих фондах відділу рукописів, до певної міри «засмічених» ідейно-шкідливими матеріалами, які не відокремлювались при впорядкуванні,

що сприяло непотрібній їх популяризації, наведено відносний порядок. На проведення цієї роботи було витрачено багато зусиль і часу як головних спеціалістів відділу рукописів, так і працівників спецфонду [31, арк. 48-51].

Отож зупинимося на персональному складі спецвідділу ЛНБ, який в основному мав характерну кадрову стабільність. У 1970-х рр. під керівництвом Володимира Володимировича Машотаса* (1 листопада 1971 р. його переведено на посаду директора ЛНБ, керівником відділу спецфондів знову став Олег Павлович Куш) там працювали: головний бібліотекар Захарчишин Леонід Миколайович — українець, 1925 р. н., уродженець Львівської обл., член КПРС (від 1952 р.), середню освіту отримав заочно: екстерном закінчив міжобласну заочну середню школу (1951), пізніше — Львівську трирічну партійну школу (1956), згодом — заочне відділення історичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка (1965). Під час війни (1943–1944) працював продавцем у магазині «Народної Торгівлі» у м. Городок Львівської обл. Впродовж 1944–1950 рр. служив у лавах радянської армії. Після демобілізації отримав посаду наукового співробітника Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові (1950–1953), після чого працював завідувачем кабінету політичної освіти Залізничного РК КПУ м. Львова (1956–1958) та заступником директора Будинку вчених у Львові (від квітня 1958 р.). У червні 1958 р. Львівський міський комітет КПУ скерував його на посаду старшого бібліотекаря у відділ спецфондів ЛНБ. Згодом був підвищений до головного бібліотекаря, а від листопада 1971 р. до березня 1972 р. тимчасово виконував обов'язки завідувача спецвідділу. У листопаді 1972 р. звільнений у зв'язку з переходом на іншу роботу — директора бібліотеки Львівського лісотехнічного інституту [11, арк. 179-196]. Старшими бібліотекарями числилися Губарева Ольга Григорівна** та прийняті

* Про нього див.: *Кусий Л.* Відділ спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (1954–1964) / *Леся Кусий* // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2010. — Вип. 2 (18). — С. 598-599.

** Про неї див.: *Кусий Л.* Відділ спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (1945–1953) / *Леся Кусий* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — С. 402, 411, 414, 415, 420-422.

в різний час на цю посаду: уже згадана Паніна Людмила Миколаївна та Марченкова Лідія Степанівна. Л. М. Паніна — росіянка, 1935 р. н., уродженка Ленінградської обл., член КПРС (від 1965 р.), дружина військовослужбовця, закінчила факультет російської філології Одеського державного університету імені Мечнікова (1958). Працювала бібліотекарем Луцького МК КПУ (1958–1959), бібліотекарем бібліотеки Будинку політпросвіти Волинського ОК КПУ (1959–1961), завідувачем цієї бібліотеки (1962–1971). У жовтні 1971 р. зарахована на посаду старшого бібліотекаря відділу спецфондів ЛНБ, на якій працювала до травня 1972 р.; згодом займала посади старшого бібліотекаря та головного бібліотекаря відділу комплектування, а в вересні 1975 р., як уже зазначалося, призначена завідувачем відділу рукописів. Звільнилась 1977 р. у зв'язку з переїздом на постійне місце проживання до Києва [14, арк. 90-98].

Л. С. Марченкова — українка, 1940 р. н., уродженка м. Жданов Донецької обл., член КПРС (від 1975 р.), закінчила бібліотечний факультет Московського державного інституту культури (1969), дружина офіцера радянської армії, сестра завідувача Львівського обласного відділу народної освіти А. М. Вовка. У відділі спецфондів працювала від травня до грудня 1976 р. [13, арк. 50-61]. Бібліотекарем працювала Зуб Стефанія Іванівна — українка, 1924 р. н., львів'янка, освіта незакінчена середня. Упродовж 1941–1942 рр. працювала технічною секретаркою у ремісничій школі у Львові, 1942–1944 рр. — бібліотекарем у Бібліотеці НТШ. Від серпня 1944 р. — у ЛНБ на посадах: бібліотекаря та старшого бібліотекаря відділу опрацювання, старшого бібліотекаря кабінету мистецтва. У травні 1951 р. атестована як помічник бібліотекаря з рішенням Атестаційної комісії вступити до Львівського культосвітнього технікуму, у червні 1953 р. переведена на посаду бібліотекаря відділу спецфондів ЛНБ [18, арк. 125-178].

В кінці 1970-х рр. в ЛНБ було завершено опрацювання фонду дорадянських іноземних газет. Документально встановлено, що 1979 р. було опрацьовано та описано 264 назви, з яких 24 назви (763 од. зб.) передано до спецфонду. Того ж року відділ мистецтва провів значну роботу з впорядкування неосвоєних фондів: було розсортовано 14 358 плакатів та афіш. Із них вилучено 8 174 од. як непрофільні. Вагому допомогу в перегляді за змістом фондосховищ бібліотеки надавали працівники спецвідділу — завідувач

О. П. Куш та головний бібліотекар О. Г. Губарева. У 1979 р. вони переглянули 29 800 од. зб. [38, арк. 57, 58, 61]. Наповнення самого ж спецвідділу, як уже було зазначено, регулярно перевіряв облліт. У 1978 р., наприклад, тричі. Одну з таких перевірок здійснили начальник Другого управління Головліту СРСР І. Н. Каштанов і старший редактор В. Н. Скородумов. Додамо: відділ спецфондів ЛНБ в ті роки працював зразково — порушень вимог «Инструкции о порядке хранения и использования в спецфондах библиотек изъятой литературы, изданной в СССР» виявлено не було [24].

Починаючи від 1981 р., в архіві ЛННБ України ім. В. Стефаника під грифом «Для службового користування» зберігаються окремі плани, звіти, в т. ч. короткі статистичні дані, про роботу відділу спецфондів ЛНБ та посадові інструкції його працівників. Так, план роботи спецвідділу на 1981 р. передбачав перевірку за змістом уже згаданої вище колишньої бібліотеки Народного Дому. Здійснення її покладалося на завідувача спецвідділу О. П. Куша. Частково збережена планова документація підрозділу окреслює коло його основних обов'язків, а саме: вилучення з фондів бібліотеки літератури за наказами Головліту СРСР, Головліту УРСР, облліту, а також творів, які не значилися в документах органів цензури, але їх автори скомпрометували себе в суспільно-політичному відношенні, анотування цих творів; перевірка та вилучення видань за змістом під час систематичних «очищувальних» рейдів у фондах ЛНБ; поповнення каталогу наказів органів цензури; прийом, термінова інвентаризація та каталогізація іноземної літератури зі знаком «шестигранник», яка надходила з ЦНБ АН УРСР*; наскрізна перевірка видань, які надходили із відділу ОРФ у діючі сховища загального зберігання та на книгообмін з іншими установами.

* «Шестигранником» позначалася іноземна література, видана після 1917 р., в якій містилися матеріали антирадянського та антикомуністичного спрямування, призначена для обмеженого користування у відділах спецзберігання (два «шестигранники» прирівнювались до грифа «Секретно»). Існувала спеціальна інструкція, яка обумовлювала можливість її видачі окремим особам для потреб наукової й службової діяльності на основі письмового клопотання керівників установ. Читачі, які отримали право на користування цими виданнями, суворо попереджались про неприпустимість розголошення вміщеної в них інформації [8].

Проаналізувавши збережену в архіві ЛННБ України ім. В. Стефаніка «Книгу обліку літератури, переданої з відділу ОРФ у інші відділи бібліотеки», встановлено, що впродовж червня 1967 р. — грудня 1969 р. до спецвідділу було передано 400 од. книжкових і періодичних видань [7]. О. П. Куц особисто займався веденням таємної документації, відправленням і прийомом спецпошти [2, арк. 1-2].

Звіт про роботу відділу спецфондів за 1981 р. інформує про загальну кількість вилучених видань, яка на той час становила близько 600 000 примірників книг і періодики різними мовами: українською, російською, польською, німецькою, англійською, французькою, чеською, італійською, іспанською, мовами скандинавських країн. З них повністю упорядкованими та взятими на інвентарний облік були такі групи видань:

1. Література особливого збереження (гриф «таємно») — 597 од. зб.
2. Література з «шестигранником» — 5 235 од. зб.
3. Книги українською та російською мовами — 27 767 од. зб.
4. Книги іноземними мовами — 42 700 од. зб.
5. Журнали українською та російською мовами — 38 888 од. зб.
6. Журнали іноземними мовами — 107 702 од. зб.
7. Газети українською та російською мовами — 63 790 од. зб.
8. Газети іноземними мовами — близько 300 000 од. зб.

Таким чином, заінвентаризований фонд спецвідділу становив 421 967 од. зб. Крім того, у спецфондах зберігалось приблизно 200 000 од. нерозібраних видань іноземної періодики [2, арк. 3-7].

На 1982 р. планувалася цілісна перевірка фонду літератури з «шестигранником», якої за рік збільшилося на 503 од. зб. Відповідальним за виконання цієї роботи був призначений Баков Іван Ілліч — росіянин, 1923 р. н., уродженець Кокчетавської обл. (Казахська РСР), член КПРС (від 1942 р.), під час Другої світової війни воював у лавах радянської армії, після демобілізації служив в органах МВС, зокрема в Карагандинському таборі, згодом — у різних установах м. Львова. Закінчив Київську вищу школу МВС (спеціальність «правознавство», 1961), автор декількох друкованих праць, що вийшли під грифом «Для службового користування». У листопаді 1980 р. зачислений на тимчасову посаду старшого бібліотекаря відділу бібліографії ЛНБ, від січня 1981 р. — старший інспектор зі спецроботи. Помер у червні 1987 р. [12, арк. 1-10].

Цифрові показники зі звіту про роботу спецфонду за 1982 р. свідчать про його поступове зростання, а отже, про нові вилучення із фонду загального доступу:

1. Література особливого збереження (гриф «Тасмно») — 758 од. зб.
2. Література з «шестигранником» — 5 491 од. зб.
3. Книги українською та російською мовами — 27 788 од. зб.
4. Книги іноземними мовами — 44 448 од. зб.
5. Журнали українською та російською мовами — 39 000 од. зб.
6. Журнали іноземними мовами — 111 000 од. зб.

Отже, приріст спецфондівської літератури та періодики у 1982 р. становив 5 496 од. зб.

У 1982 р. у відділі було завершено створення систематичного каталогу на вилучені книжки українською та російською мовами, який налічував понад 6 000 карток. Впродовж року спецвідділ прийняв 20 тасмних документів та 3 відправив [3, арк. 1-9].

За 1983 р. фонди спецвідділу поповнились на 8 660 од. нових видань, з них 512 примірників було передано з відділу ОРФ, зі знаком «шестигранник» за рік надійшло 312 од. зб. Продовжувалася робота над удосконаленням довідкового апарату спецфонду — розпочато створення систематичного каталогу на книжкові видання іноземними мовами. За 1983 р. спецвідділ отримав лише один документ органів цензури зі змістом наказів Головліту УРСР № 7т від 26.IX.83 р. і 8с від 29.IX.83 р., надісланий Академією наук УРСР, на підставі якого чотири примірники повернуто до загальних фондів бібліотеки, а 13 примірників (6 назв) вилучено і взято на зберігання до спецфонду [4, арк. 4-6].

У 1984 р. фонди спецвідділу збільшилися на 1 273 од. зб., з них 1 161 од. — іноземні видання. Загальна кількість спецфонду становила тоді 506 063 од. зб., з них 348 462 од. — вітчизняні видання, 157 601 од. — іноземні. За видами: книг — 80 368 од., періодики — 422 551 од., карт — 2 243, рукописів — 901 од. За назвами вітчизняних газет нараховувалось 896, іноземних — 755 [5, арк. 4].

1985 р. загальний приріст спецфонду становив 2 934 од. зб., з них — 2 668 іноземних видань, і кількісно — 508 997 од. зб., в т. ч. 159 535 іноземних видань. В основному фонди відділу поповнювалися з ЦНБ (м. Київ), резервно-обмінних фондів бібліотеки та неосвоєних фондів відділу. У тому ж році було закінчено звірку

спецфонду на правильність розстановки, систематично проводилася звірка видань, які надходили в «ДЗ» (депозитарне зберігання) із відповідною документацією спецвідділу (звірено 1 206 од.) [6, арк. 13-14].

У першій половині 1980-х рр. у відділі спецфондів ЛНБ відбулися певні кадрові зміни. Після смерті завідувача відділу О. П. Куща у березні 1984 р. цю посаду обійняла безперервний багатолітній секретар партійної організації ЛНБ (від 1978 р.) Рожко Ганна Григорівна — українка, 1935 р. н., уродженка Хмельницької обл., член КПРС (від 1965 р.), закінчила Харківський державний бібліотечний інститут (1960). У ЛНБ працювала від 1971 р., спочатку — старшим бібліотекарем відділу комплектування, з вересня 1972 р. — його завідувачем. Відділом спецфондів керувала до березня 1990 р., від серпня 1989 р. до червня 1991 р. одночасно виконувала обов'язки інженера зі спецроботи. У березні 1990 р. переведена на посаду завідувача відділу фондів ЛНБ, на якій перебувала до березня 1993 р. [16, арк. 103-138].

Збережені в архіві ЛННБ України ім. В. Стефаніка посадові інструкції свідчать про розподіл функціональних обов'язків між працівниками спецвідділу. Сектором іноземної літератури завідувала Передирій Валентина Андріївна — українка, 1944 р. н., уродженка Вінницької обл., закінчила факультет української філології Львівського державного університету ім. І. Франка (1970). Впродовж 1977–1982 рр. працювала в Науковій бібліотеці цього вишу. У 1983 р. прийнята на посаду завідувача відділу зовнішнього обслуговування ЛНБ, а невдовзі очолила сектор відділу спецфондів. Серед її посадових обов'язків — участь у підготовці та складанні анотацій на літературу, що підлягала вилученню, перегляд її за змістом та внесення пропозицій щодо доцільності зберігання окремих видань у спецвідділі, здійснення перегляду за змістом літератури з ОРФ, що готувалася для передачі у книгосховища загального зберігання бібліотеки, в інші установи та організації в порядку книгообміну [6, арк. 3-3 зв.]. Після розформування відділу спецфондів переведена на посаду молодшого наукового співробітника відділу українознавчої літератури ЛНБ [10, с. 168-170].

Старшим бібліотекарем працював Кузовкін Дмитро Георгійович — росіянин, 1952 р. н., львів'янин, закінчив відділення російської мови та літератури філологічного факультету Львівського

державного університету ім. І. Франка (1975). У березні 1981 р. переведений з посади старшого бібліотекаря ОРФ на посаду старшого бібліотекаря відділу спецфондів (сектор іноземної літератури), 1986 р. тимчасово виконував обов'язки старшого інспектора з кадрів. Звільнився за власним бажанням у жовтні 1991 р. [15, арк. 156-167]. Основну частку його службового навантаження становила робота з іноземними виданнями, а саме: складання актів на літературу, що вибула зі спецзбереження, інвентаризація нових надходжень, у т. ч. із «шестигранником», здійснення відміток на картках у каталозі наказів органів цензури та у службовому каталозі на вибулу іноземну літературу, створення службових картотек вилученої іноземної літератури [6, арк. 4-4 зв.]. Другим старшим бібліотекарем спецвідділу (група обліку та зберігання вітчизняної літератури), згідно зі штатним розписом, числилася уже згадана вище Зуб Стефанія Іванівна, яка займалася тими ж виробничими процесами, що й Кузовкін Д. Г., проте вони стосувалися української літератури.

Обов'язки бібліотекаря виконувала Кухарук Юлія Михайлівна — українка, 1954 р. н., львів'янка, закінчила відділення російської мови та літератури філологічного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка (1977). У вересні 1985 р. переведена з посади бібліотекаря відділу обслуговування читачів на посаду старшого бібліотекаря відділу спецфондів. Після розформування спецвідділу в 1990 р. працювала на посадах старшого редактора, старшого бібліотекаря, провідного бібліотекаря створеного на базі спецфонду сектору рідкісних видань ХІХ–ХХ ст. відділу рідкісної книги ЛНБ. Звільнена в листопаді 1997 р.: формально — у зв'язку зі скороченням штату працівників ЛНБ, фактично — після проходження атестації [17, арк. 45-74].

Усю роботу працівники спецвідділу ЛНБ виконували згідно з документом «Инструкции о порядке хранения и использования в спецфондах библиотек изъятой литературы, изданной в СССР» (М., 1983).

На завершення коротко зупинимося на читачьому складі спецвідділу. В архіві ЛННБ України ім. В. Стефаніка зберігся, на жаль, лише один том документів, який містить списки читачів відділу спецфондів бібліотеки за 1983–1984 рр., завірені відношення про дозвіл на право користування фондами спецвідділу та переліки книг і періодичних видань, які видавалися для роботи в читальному залі.

Наведемо приклади найтипівіших наукових досліджень суспільно-політичної та історичної тематики, над якими працювали в той період відвідувачі* спецвідділу ЛНБ:

Адамчук М. В. (асистент кафедри марксистсько-ленінської філософії Львівського сільськогосподарського інституту) — «Критика теолого-ідеалістичних інтерпретацій ідей креаціонізму в світлі досягнень сучасної біології» [39, арк. 47];

Біленко Т. І. (доцент кафедри марксистсько-ленінської філософії Дрогобицького педагогічного інституту ім. Івана Франка) — «Уніатські монастирі як передовий загін католицької експансії на Україну та боротьба з ними суспільно-прогресивної думки» [39, арк. 65];

Гайковський М. І. (кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові) — «Реакційна діяльність Ватикану та уніатської церкви в історії українського народу» [39, арк. 99];

Дуфенюк М. М. (аспірант відділу формування науково-атеїстичного світогляду Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові) — «Критика клерикальних концепцій про споконвічну релігійність українського народу» [39, арк. 103];

Киричук Ю. А. (асистент кафедри історії УРСР Львівського державного університету ім. Івана Франка) — «Участь українських буржуазних націоналістів в полоненні української молоді на рабські роботи в фашистській Німеччині (1941–1944)» [39, арк. 94];

Москалець В. П. (молодший науковий співробітник Інституту філософії АН УРСР) — «Уніатство і український буржуазний націоналізм» [39, арк. 80];

Олексюк М. М. (старший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові) — «Реакційна суть українського буржуазного націоналізму» [39, арк. 121];

Романець О. С. (Інститут соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. Чернівецький відділ) — «Неспроможність фальсифікацій минулого і сучасного Радянської Буковини буржуазно-націоналістичною і західною історіографією» [39, арк. 17];

Хоніксман Я. С. (професор Львівського політехнічного інституту імені Ленінського комсомолу) — «Зміна соціально-класової структури населення Західних областей України (1939–1980)» [39, арк. 97].

* Посади та місце праці читачів подано за станом на 1983–1984 рр.

Вагому частку досліджень становила літературознавча та мистецтвознавча тематика:

Бурлака Г. М. (аспірант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР) — «Доля літературної спадщини Маркіяна Шашкевича і текстологічні проблеми її вивчення» [39, арк. 54];

Завадка Б. В. (відділ формування науково-атеїстичного світогляду Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові) — «Буржуазно-клерикальні фальсифікації творчості прогресивних письменників» [39, арк. 85];

Івашків В. М. (аспірант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР) — «Українська романтична драма XIX ст.» [39, арк. 83];

Климець Ю. Д. (молодший науковий співробітник Львівського відділення Інституту мистецтва, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР — «Купальська обрядовість на Україні XIX — поч. XX ст.» [39, арк. 61];

Ляшенко О. Г. (науковий співробітник Львівського відділення Інституту мистецтва, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР — «Українські народні писанки» [39, арк. 93];

Мазепа Л. З. (доцент Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка) — «Розвиток музичної освіти у Львові в XV–XX ст.» [39, арк. 4];

Мицько І. З. (молодший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові) — «Культура України XVI–XVIII ст.» [39, арк. 53];

Овсійчук В. А. (старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту мистецтва, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР — «Українське мистецтво XVI — I пол. XVII ст.» [39, арк. 111].

Отже, поточні наукові дослідження, пов'язані з використанням т. зв. «ідеологічно-шкідливої» літератури, що була на зберіганні у відділі спецфондів ЛНБ, мали різносторонню тематику. Посилаючись на ці публікації, дослідники обов'язково зазначали їхнє «ідеологічно-вороже» спрямування. Суворо заборонялося, як вже було сказано, розголошувати інформацію, вміщену у виданнях із знаком «шестигранник».

Таким чином, через згорання демократичних свобод, активізацію наступу на права людини діяльність органів радянської цензури в добу «застой» головно зосередилася на пошуку «націоналістичних»

видань, у т. ч. виявленні української зарубіжної літератури антирадянського змісту. До відділу спецфондів ЛНБ надходила «ідеологічно-шкідлива» література, вилучена як за наказами Головліту СРСР, Головліту УРСР, Львівського облліту, так і за усними розпорядженнями контролюючих інститутів за погодженістю з партійними органами. Значну кількість становили видання, які через їх зміст було видалено з діючих книгосховищ бібліотеки навіть без огляду на нормативні документи цензури під час проведення переінвентаризації ретроспективної частини фонду ЛНБ.

1. Докладные записки, представляемые в Главные управления СССР, УССР и в местные партийные и советские органы за 1972 год // ДАЛО. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 125. — Арк. 1.
2. Документи про роботу відділу спецфондів ЛНБ за 1981 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2380. — 7 арк.
3. Документи про роботу відділу спецфондів ЛНБ за 1982 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2418. — 10 арк.
4. Документи про роботу відділу спецфондів ЛНБ за 1983 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2456. — 6 арк.
5. Документи про роботу відділу спецфондів ЛНБ за 1984 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2490. — 6 арк.
6. Документи про роботу відділу спецфондів ЛНБ за 1985 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2529. — 14 арк.
7. Книга обліку літератури, переданої з відділу ОРФ у інші відділи бібліотеки (червень 1967 р. — грудень 1969 р.) // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1402. — 16 арк.
8. Матеріали по переінвентаризації та рекаталогізації книжкових фондів ЛДНБ за 1968 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1448-а. — 36 арк.
9. Накази по ЛДНБ за 1968 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1438. — 243 арк.
10. Науково-дослідний центр періодики (1993–2003 рр.) : у 2 т. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики ; уклад. *М. М. Романюк* ; відп. ред. *Л. В. Сніцарчук*. — Львів, 2003. — Т. 2 : Постаті : бібліографічний покажчик. — 988 с.
11. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1971–1975 рр. на букви «Г–К» // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 3, од. зб. 201. — 224 арк.

12. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1976–1990 рр. на букву «Б» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 242. — 301 арк.
13. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1976–1990 рр. на букву «М» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 260. — 354 арк.
14. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1976–1990 рр. на букву «Па–Пи» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 264. — 223 арк.
15. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1991 р. на букви «Г–К» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 280. — 197 арк.
16. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1991 р. на букви «П–Р» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 282. — 207 арк.
17. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 1997 р. на букви «З–М» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 335. — 449 арк.
18. Особові справи працівників бібліотеки, звільнених у 2005 р. на літери «В–К» // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Архів. — Оп. 3, од. зб. 412. — 280 арк.
19. Отчет о работе Львовского управления по охране военных и государственных тайн в печати за 1965 год // ДАЛЮ. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 81. — Арк. 4, 5.
20. Отчет о работе Львовского управления по охране государственных тайн в печати за 1966 год // ДАЛЮ. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 84. — Арк. 5, 6.
21. Отчет о работе Львовского управления по охране государственных тайн в печати за 1970 год // ДАЛЮ. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 116. — Арк. 7, 8.
22. Отчет о работе Львовского управления по охране государственных тайн в печати за 1973 год // ДАЛЮ. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 132. — Арк. 14.
23. Отчет о работе Львовского управления по охране государственных тайн в печати за 1975 год // ДАЛЮ. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 142. — Арк. 5.
24. Отчет о работе Львовского управления по охране государственных тайн в печати за 1978 год // ДАЛЮ. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 158. — Арк. 15.

25. Перспективный план работы и цензорской учебы Львовского обллита на 1965 год // ДАЛО. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 80. — Арк. 3.
26. План роботи відділу спецфондів ЛДНБ на 1969 рік // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1557-а. — 2 арк.
27. План роботи ЛНДБ на 1965 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1212. — 100 арк.
28. План роботи ЛДНБ на 1966 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1283. — 98 арк.
29. Приказы и распоряжения начальника Львовского обллита за 1965 год // ДАЛО. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 79. — Арк. 3.
30. Протоколи виробничих нарад працівників бібліотеки при директорі за 1965 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1215. — 79 арк.
31. Протоколи виробничих нарад при директорі за 1977 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2205. — 114 арк.
32. Протоколи засідань Вченої Ради Бібліотеки за 1974 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1894. — 66 арк.
33. Протокольные записи цензорских производственных совещаний за 1965 год // ДАЛО. — Ф. Р-1597, оп. 1-с., од. зб. 100. — Арк. 16.
34. Річний звіт про роботу ЛДНБ за 1966 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1289. — 110 арк.
35. Річний звіт про роботу ЛДНБ за 1968 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1446. — 131 арк.
36. Річний звіт про роботу ЛНБ за 1971 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1679. — 114 арк.
37. Річний звіт про роботу ЛНБ за 1974 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1896. — 101 арк.
38. Річний звіт про роботу ЛНБ за 1979 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2294. — 128 арк.
39. Списки читачів та відношення про дозвіл на користування спецфондами ЛНБ за 1983–1984 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2456-а. — 121 арк.
40. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань УРСР – УРСР (1917–1990) : монографія / О. О. Федотова. — Київ : Парламентське вид-во, 2009. — 352 с.